

Гра «Успішний бюджет»

Закінчивши гру, учасники будуть спроможні:

- пояснити терміни «бюджет», «дефіцит», «профіцит»;
- скласти спрощений варіант бюджету;
- навчитися використовувати отримані знання та навички у повсякденному житті.

Допоміжні навчальні матеріали:

Презентація «Мій перший бюджет».

Інструкція до гри

Необхідні матеріали для проведення гри:

- для гри «Початківець»: 10 м'ячів на 1 групу учасників (зокрема, м'ячі – паперові кульки); 3 «корзини/коробки» або 3 обруча на 1 команду.
- для ігор № 2.1 та № 2.2: макет бюджету (Додаток 1); картки із зазначеними на них різними сумами грошей.

Перед початком гри поясніть дітям наступне:

- складання бюджету допомагає раціонально розподілити свої доходи між спонтанними, незапланованими витратами (на «товари-бажання») та запланованими витратами («необхідні товари»);
- питання, пов'язані з грошима, можуть викликати у людей негативні емоції, бути джерелом стресу. Тому навчитися, як правильно управляти власними фінансами та жити відповідно до своїх доходів, важливо для досягнення персональних цілей та забезпечення добробуту в майбутньому.

Гра №1 «Початківець. Корзина-бюджет» (20-25 хвилин)

За допомогою цієї гри учасники зможуть навчитися складати бюджет після того, як вони зароблять «бали» («гроші»).

1. Запропонуйте дати учням відповіді на питання:

- На які 3 найважливіші речі Ви (Ваша родина) витрачає гроші щотижня або щомісяця?
- Як Ви дізнаєтесь, що у Вас вистачить на всі ці покупки грошей?

2. Запитайте в учнів, чи знають вони, що означає слово «бюджет». Дайте визначення даному поняттю, уточніть його важливість, а також хто і за яких обставин складає бюджети. Зазначте, що цього разу учні будуть тренуватися складати бюджет, що дозволить їм в подальшому управляти своїми грошима розсудливо.

3. Попросіть дітей розділитися на команди по 5-7 учасників, а також упродовж 2-х хвилин написати на окремому аркуші максимально довгий перелік товарів, на які в їх родині зазвичай витрачають гроші. З даного списку речей необхідно обрати 5 найважливіших і присвоїти їм номери від 1 до 5 в залежності від їх важливості (наприклад, їжа, плата за комунальні послуги, проїзд у транспорті, освіта, пальне або ліки), «1» – найважливіший, «5» – найменш важливий варіант.

4. Кожна група може озвучити свій список та порівняти зі варіантами інших гравців.

5. Роздайте кожній групі по 10 «м'ячів». Поясніть, що кожна група учнів повинна буде кидати м'ячі в корзини, щоб заробити бали, які потім трансформуються у «гроші». У розпорядженні кожної групи є по три корзини, попадання в які коштує різну кількість балів.

6. Поясніть одній групі, що члени її команди можуть використовувати лише одну руку (ту, яка їм зручніша). А дітей з іншої групи попросіть використовувати іншу руку. Прослідкуйте за їх реакцією на таке прохання.
7. Групи повинні стати в лінію на відстані не менше 3-х метрів від корзин.
8. З командою «Старт» учні повинні почати кидати м'ячі в корзини. У них є 2 хвилини, щоб закинути максимальну кількість м'ячів. Прослідкуйте, щоб кожній групі дітей вдалося закинути щонайменше один м'яч.
9. Коли відлік часу закінчиться, попросіть учасників порахувати свої бали.
10. Назвіть дітям суму грошей, що коштує кожен отриманий бал (так, щоб було зручно рахувати, краще вибрати 1 бал = 100 грн, або 1 бал = 1000 грн тощо).
11. Запитайте, скільки грошей заробила кожна група. Також поцікавтеся:
  - Які емоції відчуває група, якій було дозволено використовувати лише одну руку?
  - Чи вважають вони, що це було чесно?
  - Навіщо було введено інструктором таке обмеження?
12. Поясніть учням, що у світі не всі люди мають однакові фінансові можливості, живуть в різних побутових умовах. Наприклад, у різних країнах світу є частина населення, яка не може дозволити свої дітям відвідувати школу або отримати якісну медичну допомогу.
13. Тепер поясніть дітям, що їхні групи – це родини. У них є тільки 1 місяць, щоб витрати всі гроші, які вони заробили, і вони повинні спільно вирішити, як це зробити.
14. Насамперед їм потрібно скласти список речей, на які вони обов'язково повинні витрати гроші (нагадайте їм про складений раніше список найважливішого, на що витрачаються постійно гроші у їхніх родинях). Діти мають вирішити, скільки вони можуть витрати грошей на ці речі. На це завдання відводиться 5-10 хвилин.
15. Діти повинні перевірити, чи загальна сума витрат є меншою за суму їх сукупного доходу.
16. Після того, як учні завершать обговорення, попросіть, щоб один представник від кожної групи доповів про рішення групи, а інші висловили свою думку. Нагадайте дітям, що немає правильних або неправильних відповідей.

Гра №2 «Навчайся, досліджуй та дій»

Оберіть один варіант з двох ігор, зазначених нижче.

ПРИМІТКА: Варіант №1 – це гра, в якій учасники повинні спільно скласти бюджет для однолітка. Варіант №2 – це гра, за допомогою якої кожен учень може самостійно потренуватися скласти свій власний бюджет.

Гра №2.1 «Спільний бюджет» (25-30 хвилин)

До початку гри підготуйте картки з картинками джерел доходів (наприклад, зарплата, пенсія бабусі, виграш у лотерею тощо) та напрямів витрат (наприклад, продукти харчування, комунальні послуги, поповнення мобільного телефону, плата за інтернет-послуги тощо), вкажіть їх грошовий еквівалент.

Перевірте, щоб сукупна вартість карток «Доходи» та сукупна вартість карток «Витрати» була приблизно однаковою. На картках вартість потрібно вказувати у гривнях, а суми доходів і витрат мають бути достатньо реалістичними. Використовуйте прості числа, щоб їх було легко додавати (наприклад, числа кратні 10). Рекомендовані такі суми доходів: 20, 30, 50, 100, 200 та 500. Рекомендовані суми витрат: 10, 20, 50 та 100. Покладіть приготовлені картки у коробку.

Порядок проведення гри:

1. Поясніть, що у процесі гри учні повинні будуть скласти бюджет для однолітка (уявного друга).
2. Насамперед дайте визначення поняттю «бюджет». Використайте інформацію, наведену у Додатку 1 або з презентації «Мій перший бюджет», де є визначення понять «бюджет», «дефіцит», «профіцит», а також наведено спрощений макет бюджету.
3. Розмістіть на дошці (або на слайді) макет незаповненого бюджету, щоб всі могли його роздивитися. Поясніть, що включається у розділи «Доходи» та «Витрати». Скажіть учням, що їм потрібно буде заповнити цю форму бюджету.
4. Оберіть зображення уявного підлітка, який буде «зіркою» гри, і розмістіть його поруч з макетом бюджету. Також додайте картки «доходів» і «витрат».
5. Вкажіть на джерела доходів і запропонуйте комусь з учнів розмістити ці картки у потрібних рядках макету бюджету в частині «Доходи».
6. Потім перейдіть до категорії «Витрат» і попросіть когось з учнів розмістити на макеті картки з витратами у тих місцях, куди потрібно їх додати.
7. Поясніть учням, що цифри на картці позначають кількість грошей, що були зароблені або витрачені підлітком (в залежності від того, чи це колір/знак категорії «Доходів» або «Витрат»). Діти повинні вирішити, де розташувати кожен з карток на макеті бюджету. Якщо учні дістають картку з категорії «доходів», вони повинні її розмістити навпроти одного з видів доходів, зазначених на макеті. Якщо з коробки з'являється картка з категорії «витрат», її необхідно розмістити навпроти одного з видів витрат.
8. Попросіть, щоб два учні одночасно працювали біля макету бюджету.
9. Коли всі рядки макету бюджету будуть заповнені картками, порахуйте разом з учнями окремо загальну суму витрат та загальну суму доходів. Запитайте учнів:
  - що виявилось більшим – доходи чи витрати?
  - Що ще цікавого Ви помітили у бюджеті уявного підлітка?
10. Зверніть увагу учнів на останній рядок бюджету. Поясніть, що цей останній рядок є найважливішим у заповненні бюджету. Число, яке тут вказується, може бути як додатнім, так і від'ємним, в залежності від того, чи достатньо доходів для покриття всіх витрат. Якщо ми отримуємо додатне число, то доходи підлітка перевищують його витрати. Якщо у нас виходить від'ємне число, то витрати підлітка більші за його доходи. У першому випадку ми маємо «профіцит бюджету», а в другому – «дефіцит бюджету».
11. Запитайте учнів:
  - Які вони можуть навести слова-синоніми або слова з іноземної мови, якими позначається «профіцит бюджету»? Можливі варіанти відповіді: «надлишок», «surplus». Запишіть їх на дошці.
  - Які вони можуть навести слова-синоніми або слова з іноземної мови, якими позначається «дефіцит бюджету»? Можливі варіанти відповіді: «нестача», «deficit». Запишіть їх на дошці.
  - Як утворюється «профіцит бюджету»?
  - Які причини виникнення «дефіциту бюджету»?
  - Як розрахувати величину дефіциту чи профіциту?

12. Покажіть на дошці розрахунки саме для бюджету уявного підлітка. Запитайте учнів:
- У даного бюджету дефіцит чи профіцит?
  - Чому важливо записувати свої доходи та витрати?
13. Підсумовуючи, наголосіть, що, якщо учні будуть записувати інформацію про свої доходи та витрати, вони будуть чітко знати, на що витрачають гроші. Якщо в них будуть надлишкові гроші, вони отримають профіцит і зможуть зробити заощадження для можливих майбутніх витрат. Якщо їх бюджет буде з дефіцитом, тобто витрати будуть більші за доходи, їм потрібно буде переглянути свої витрати і частину з них скоротити.

Гра №2.2 «Особистий бюджет» (25-30 хвилин)

1. Нагадайте учням, що витрати можуть бути спонтанними і запланованими.
2. Поясніть учням, що під час цієї гри вони навчаться складати особистий бюджет. Для цього вони можуть використовувати фактичні або прогнози показники, спиратися на власний досвід заробітку та витрачання коштів упродовж місяця.
3. Нагадайте учням, що означають терміни «бюджет», «дефіцит», «профіцит», покажіть макет бюджету на дошці, поясніть, яка інформація вноситься у розділи «Доходи» і «Витрати».
4. Зазначте, що учні можуть змінити назви «Витрат», щоб краще адаптувати бюджет під власні потреби.
5. Розкажіть про джерела доходів і запитайте, який реально можливий розмір місячного доходу підлітка, від яких факторів він залежить.
6. Обговоріть з учнями категорії витрат, запропонуйте навести приклади.
7. Поясніть, що коли за всіма пунктами бюджету будуть вказані суми в грошовому еквіваленті (гривнях), учням потрібно буде порахувати окремо сукупний розмір доходів і сукупний розмір витрат.
8. Підкресліть отримані результати і запитайте:
  - Що виявилось більшим – доходи чи витрати?
  - Що ще цікавого Ви помітили у бюджеті уявного підлітка?
9. Зверніть увагу учнів на останній рядок бюджету. Поясніть, що цей останній рядок є найважливішим у заповненні бюджету. Число, яке тут вказується, може бути як додатнім, так і від'ємним, в залежності від того, чи достатньо доходів для покриття всіх витрат. Якщо ми отримуємо додатне число, то доходи підлітка перевищують його витрати. Якщо у нас виходить від'ємне число, то витрати підлітка більші за його доходи. У першому випадку ми маємо «профіцит бюджету», а в другому – «дефіцит бюджету».
10. Після цього запропонуйте учням заповнити бюджет самостійно або в парях. Відслідкуйте, чи комусь потрібна допомога.
11. Задайте учням наступні запитання:
  - Що потрібно робити, коли у Вас бюджет з дефіцитом?
  - Що слід робити, коли бюджет з профіцитом?
12. Дайте учням 3 хвилини на роботу в групах, потім попросіть їх озвучити свої відповіді та визначте, яка відповідь була найбільш правильною та аргументованою.

Підведення підсумків (10-15 хвилин)

- Нагадайте учням, що складання бюджету допоможе їм краще контролювати свої гроші та робити заощадження.
- Запропонуйте учасникам упродовж одного місяця спробувати записувати свої доходи, витрати, щоб відслідкувати, чи тримають вони доходи та витрати в балансі.
- Зазначте, що вони можуть використовувати для запису власних доходів і витрат розглянутий сьогодні у класі макет бюджету.
- Проведіть серед дітей опитування: як вони вважають, наприкінці місяця у них буде дефіцит, профіцит бюджету, або «0 грн»?

Підведення підсумків дасть Вам змогу зрозуміти, чи діти запам'ятали озвучені Вами під час гри терміни. Також заохотьте їх продовжити роботу вдома, щоб врешті-решт дізнатися, чи були вони праві.

Додаток 1. Макет бюджету

Бюджет – це короткий опис очікуваних доходів та напрямів його використання впродовж певного періоду часу.

Профіцит – це сума грошей або кількість товарів, що залишаються після того, як задоволені всі потреби.

Дефіцит – це нестача грошей або товарів.

БЮДЖЕТ	
Стаття бюджету	Сума, грн.
ДОХОДИ:	
1. ...	
2. ...	
3. ...	
Сукупні доходи:	
ВИТРАТИ:	
Харчування	
Розваги	
Освіта	
Транспорт	
Родина	
Інше	
Сукупні витрати:	
Сукупний дефіцит / профіцит бюджету:	